

Formiranje sistema društvenih pojmova u osnovnoj školi i njihov efekat na razvoj dečjeg mišljenja

ANA PEŠIKAN

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

Naučne pojmove organizovane u strukturisane sisteme znanja dete sreće samo u školi a njihov uticaj preobražava mentalni razvoj školskog deteta. Struktura školskog učenja obezbeđuje formiranje viših psiholoških procesa, pa je organizovano školsko učenje glavno sredstvo koje je stvorila kultura za uticaj na mentalni razvoj dece. Ako pođemo od ovih postavki Vigotskog, onda je veoma važno koju vrstu znanja deci nudi škola. Pravo na obrazovanje značilo bi ne samo kultivisanje i ostajanje u domenu praktičnih, životnih veština, već obavezno izlaganje dece uticaju naučnih pojmova, kao uzorku određene kulture, što omogućiti aktivan razvoj dečjeg mišljenja u njegovoj punoj meri.

Analizirali smo sve društvene pojmove u udžbenicima za Prirodu i društvo i Poznavanje društva, status ovih pojmova, njihov odnos sa spontanim dečjim pojmovima, da li oni nude osnovu za razvoj sistema društvenih pojmova koji će se kroz dalje školovanje dopunjavati. Diskutujemo i uticaj ovako koncipirane nastave na razvoj mišljenja i kvalitet znanja.

Ključne reči: naučni pojmovi, sticanje znanja, sistem društvenih pojmova, analiza udžbenika, analiza sadržaja.

Razvoj i školsko učenje su uzajamno povezani i međuzavisni. Funkcija školovanja nije samo prenošenje uzorka civilizacijski važnih znanja mlađim generacijama, već ono ima mnogo značajniju *formativnu ulogu u razvoju jedinke*. Mentalne aktivnosti su socijalne po svojoj prirodi i razvijaju se uz pomoć kulturnih 'alatki'. Obučavanje stvara zonu narednog razvitka i podstiče u detetu unutrašnje razvojne procese, koji u tom trenutku postoje samo u oblasti odnosa sa

ljudima koji ga okružuju i u zajedničkoj akciji s vršnjacima, ali koji, potom, prolazeći kroz unutrašnji tok razvoja, postaju unutrašnje svojstvo samog deteta (Vigotski, 1996).

Ljudska bića uče u raznim kontekstima. Najneposredniji kontekst za formalno učenje jeste nastava. "Kroz aktivnosti učenja odvija se intelektualni razvoj deteta, glavna linija mentalnog razvoja u školskom uzrastu je razvoj kroz školsko učenje... glavna poluga, koju je stvorila kultura za uticaj na mentalni razvoj, jeste upravo organizovano školsko učenje" (Ivić i dr., 1997, str. 144). Školovanje je važno jer "obrazovanje obezbeđuje nove "alatke" intelekta... Ali bez konteksta u kome se te alatke koriste, one brzo "rdaju" i ispadaju iz upotrebe" (Cole, 1990, str. 106).

U organizovanom školskom učenju kroz usvajanje sistematizovanih akademskih znanja iz različitih domena ne usvajaju se samo specifična znanja za jedan domen (deklarativna/konceptualna znanja), već se razvijaju novi, specifični modeli učenja putem usvajanja instrumentalnih (proceduralnih) i strukturalnih znanja specifičnih za svaku naučnu disciplinu. Asimiliranjem sistema naučnih znanja dete razvija svoje mišljenje, pri čemu taj sistem naučnih znanja predstavlja još jedno značajno spoljne sredstvo, alatku kulture za amplifikaciju intelektualnog razvoja dece kroz institucionalizovano školsko učenje (Ivić, 1992; Vigotski, 1996).

Nastava koja pretenduje da bude efikasna mora da stalno ostvaruje 'dijalektiku između svakodnevnosti i sistematskih alatki školskog diskursa', to jest, treba da olakša usvajanje sistema naučnih pojmova i neprekidnu združenost ovog sistema sa sistemom svakodnevnih pojmova. Vigotski argumentuje da je školovanje jedinstven put ka višim nivoima mišljenja i da razvoj viših mentalnih procesa leži u sintezi ove dve vrste pojmova. Školovanje odvaja svet od njegove konkretnosti (senzornih ograničenja) i pomera ga ka generalizacijama i jedino tako se može voljno i svesno baviti njim (Vigotski, 1977).

Rezultati analize društvenih pojmova u udžbenicima Poznavanja društva (I-IV razred)

Društveni fenomeni su univerzalni, "nijedan deo sveta nije pošteđen briga o životnoj sredini, problema pravde ili sukoba" (Fountain, 1995, str. 14). O značaju izučavanja (poznavanja i razumevanja) društvenih fenomena izlišno je govoriti. Može se uspostaviti paralela sa poznavanjem sopstvenog organizma. Da bi on valjano funkcionisao, neophodno je poznavati ga, dobro znati dijagnozu njegovog stanja (jake i slabe tačke), dobro procenjivati njegove mogućnosti i razviti mehanizme održavanja koji će obezbediti njegovu optimalno funkcionisanje. Tako je i sa društvenim organizmom. Mi živimo s društvenim telom oko nas i veoma je važno znati kako to telo funkcioniše, na čemu počiva njegov skladan rad, kakvi su mu principi organizacije i delovanja, šta omogućuje njegovo održanje, unapređenje i razvoj.

Upravo zato nas je zanimao kvalitet društvenih pojmova koje deca dobijaju na početku osnovne škole: da li oni predstavljaju dobru osnovu za izgradnju sistema društvenih pojmova na kasnijim uzrastima, da li su dobra priprema za učenje istorije, tipičnog društvenog predmeta, i da li su dobar impuls za podsticanje mentalnog razvoja dece.

U našoj osnovnoj školi osnove nauka o društvu¹ primarno čine predmeti poznavanje društva (I-IV razred) i istorija (V-VIII razred). Kažemo primarno, jer se razni društveni fenomeni, posebno neka granična područja, delom izučavaju i kroz druge discipline, kao, na primer, nastavu geografije ili maternjeg jezika. Potrebno je da od I-VIII razreda osnovne škole postoji *spiralni kurikulum* u oblasti društvenih fenomena (bez obzira kako se pojedini predmet zvao), da su društveni pojmovi međusobno povezani, umreženi, da se iz razreda u razred dograđuju, dopunjuju, usložnjavaju i povezuju u jedinstvenu celinu, sistem koji će biti važna spoljna alatka za razvoj dečjeg mišljenja.

Poznavanje društva (I-IV razred) trebalo bi da bude baza budućeg sistema društvenih pojmova u osnovnoj školi. Ovaj predmet trebalo bi da odabere i uvede osnovne društvene pojmove i ideje i međusobno ih dovede u vezu; da uvede socijalnu okolinu na logičan, jasan i postupan način; da objasni logiku nastanka i arbitrarnost raznih društvenih fenomena; da uvede pojam prošlosti i da najavi (najčešće bez imenovanja) osnovne istorijske pojmove (istorijske izvore, istorijsko vreme, kontinuitet - promenu, međuslovljenost i povezanost uslova i dešavanja itd); da demonstrira zaključivanja o društvenim fenomenima; i da vaspitava za toleranciju, mir i demokratske odnose.

Može da zvuči čudno, ali nije uvek lako odrediti koji su pojmovi prirodni, a koji društveni. Svuda gde postoji dogovor, konvencija pojam bi se mogao tretirati kao društveni, ali mi smo takve pojmove, za koje bismo mogli reći da su na granici prirodno/društveno, to jest, stvar su konvencije uspostavljene oko prirodnih fenomena prepustili polju prirodnih pojmova, a ovde smo analizirali tipične društvene pojmove.

Analizirali smo sve društvene pojmove koji se sreću u udžbenicima Prirode i društva (I-III) i Poznavanje društva (IV razred), svako njihovo pominjanje u ove četiri godine (v. Prilog 1). Napravili smo kvalitativnu analizu pojmova s ciljem da odgovorimo na sledeća pitanja:

1. Kako su u udžbenicima uvedeni pojedini pojmovi? Kako su definisani, kako su objašnjeni?

Postoji više različitih modaliteta određivanja pojma. Na primer, pojam se može odrediti tako što je:

- data definicija pojma;
- data definicija i eksplicirani kriterijumi pripadanja/nepripadanja tom pojmu;

¹ Pod nazivom *osnove nauka o društvu* ne mislim ni na kakav konkretan integracioni predmet, koji bi obuhvatao društvene nauke u osnovnoj školi, već samo na jedan opšti pojmovni okvir, bazu za koncipiranje školskog kurikula, i to onog njegovog dela koji se bavi društvenim fenomenima.

➤ objašnjen pojam samo kontekstom u kome se pominje (kontekstom se prezentira pojam, a ne mora se imenovati, ne definiše se, to se ostavlja npr. za stariji uzrast);

➤ data definicija i kontekst;

➤ preko primera (može biti dat samo tipičan primer, dat kontraprimer, mogu biti dati netipični, granični, nejasni slučajevi...);

➤ preko primene, transfera na druge situacije, smeštanjem u druge kontekste, rešavanjem problema;

➤ povezivanjem, umrežavanjem sa drugim pojmovima, horizontalno i vertikalno, sređivanjem u sistem.

2. Da li su pojmovi prilagođeni uzrastu na kome se uvode?

3. Ima li razvoja pojmova? Kako izgleda drugo, treće, pominjanje istog pojma: ima li povezivanja s prethodno rečenim, upućivanja na buduća pominjanja?

4. Jesu li dobijena znanja dobra priprema, baza za razvoj sistema društvenih pojmova (mogu li se oko njih dograđivati nova znanja, postoje li otvorene veze, je li postavljena pojmovna mapa društvenih fenomena koji su učeni)?

5. Da li ovako izloženi akademski društveni pojmovi predstavljaju prave naučne pojmove i mogu li podstaći razvoj dečjeg mišljenja?

Ad 1. Kako su definisani društveni pojmovi? ²

Osnovni rezultati ove analize pokazuju sledeće:

Društveni pojmovi nisu dobro uvedeni, definisani ni objašnjeni.

Od ukupno 33 osnovna pojma, oko 80 odsto nisu uopšte definisani niti objašnjeni na ma koji način, mada su to novi i teški pojmovi za uzrast: prava i dužnosti, škola (kao društvena institucija), narod, nacija, nacionalna manjina, etnička grupa, crkva, revolucija, OUN, autonomna pokrajina, država, organi vlasti, društveno uređenje, kraljevina, socijalističko društvo, kultura, fašizam, genocid, ustav, izbori, skupština, vlada, nacionalna prava, verska prava, okupacija.

Kada kažemo da pojmovi nisu objašnjeni, to znači da nema nijedne odrednice na osnovu koje bi se mogao razlikovati pojam od ne-pojma. Svega 15 odsto pojmova je korektno objašnjeno. To su pojmovi: elementi saobraćaja, selo i grad, simboli države: zastava, himna i grb. Za ove pojmove date su jasne i precizne definicije i navedeni su primeri. Međutim, navedeni pojmovi nisu hijerarhijski, niti logički uređeni i povezani, ne dovode se u međusobne veze, niti se objašnja

² Detaljne rezultate ove analize možete naći u Pešikan, A. (1999): "Psihološki pristup aktivnom učenju istorije na osnovnoškolskom nivou", doktorska disertacija, Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd.

vaju njihovi međusobni odnosi (npr. pojmovi saobraćajna sredstva, saobraćajni znaci, pravila ponašanja u saobraćaju ne uređuju se u odnosu na nadređeni pojam saobraćaj).

Jedna trećina svih pojmova definisana je i objašnjena na neki način. Ako pažljivije pogledamo kakve su te definicije, možemo reći da su najčešće uopštene, dosta površne, neprecizne (*privreda su razne delatnosti ljudi*), nepotpune (*opština je deo većeg grada, ceo manji grad ili više manjih naselja*), frazeološke, čak i nekorektne (*republika je država u kojoj vlast pripada narodu - narod ima prava i obavezu u razvoju i očuvanju države*). Skoro nikada se ne navodi kriterijum za razlikovanje pojma od ne-pojma.

Pojmovi se najčešće objašnjavaju navođenjem primera (npr. porodica, mesto, država, glavni grad), ali tipičnih slučajeva. Najčešće se daju čisti primeri, bez graničnih slučajeva i bez varijeteta, tako važnih za razgraničenje i određenje datog pojma. Uopšte se ne pominju granični, netipični, srodni ili suprotni pojmovi od ponuđenog, kao ni odnos među tim pojmovima (da bi deca lakše pravila distinkcije šta jeste, a šta nije pojam). Važno je prezentovati šta je tipičan slučaj, ali potrebno je dodati i koje još mogućnosti postoje. Po našem mišljenju, od izuzetne važnosti je otvoriti i druge mogućnosti sem tipične, stvoriti svest da postoje razni varijeteti "čistog slučaja", koji su u granicama normalnog, prihvatljivog, posebno u društvenim fenomenima. Prezentovanje mogućih varijeteta nekog fenomena šalje poruku da ne postoji samo jedan tačan odgovor, binarno: da ili ne, već *opseg tačnog odgovora*, opseg u kome se kreće tačan odgovor. Ako nešto odstupa od onoga kako ga ja vidim ili činim, drugačije je od mog iskustva, ne znači automatski da nije dobro, da je pogrešno ili loše (npr. običaji koji se razlikuju od naših sopstvenih). Razvijanjem svesti o opsegu mogućih odgovora smanjuje se osnova za razvoj predrasuda prema drugačijem, prema "drugom". Čiste, "školske" primere veoma retko srećemo u životu, čak i kada su prirodni fenomeni u pitanju, a kamoli društveni.

Definicije društvenih pojmova uglavnom su date taksativno, nabrojane su, bez objašnjenja zašto je baš tako, bez ukazivanja na eventualne sumnje, dileme ili probleme. Logika ili ideja koja leži iza pojedinih društvenih pojmova nigde se ne elaborira, zašto nešto postoji, kako su nastale pojedine stvari, zašto se tako zovu i sl.

Ad. 2. Da li su pojmovi prilagođeni uzrastu na kome se uvode?

Analizirani društveni pojmovi uglavnom nisu prilagođeni uzrastu dece kojem su namenjeni.

Gruba statistika bi rekla da je oko 60 procenata pojmova preteško za uzrast, tj. način na koji su uvedeni, ne omogućava deci da ih razumeju i usvoje. Primerenost težine pojmova u stvari je pitanje načina njihovog prezentovanja u analiziranim udžbenicima.

Veliki broj analiziranih pojmova objektivno su teški i apstraktni deci (npr. narod, nacija, nacionalne manjine, etničke grupe, prava i obaveze, država, vlast,

skupština, izbori, monarhija, fašizam itd), ali ključni problem u analiziranim udžbenicima jeste način na koji se oni deci uvode. Rekli smo da se u PD bez ikakvog objašnjenja ili definicije koriste brojni termini koji su novi, nepoznati i teški deci, i to tako kao da se podrazumeva da učenici njima barataju. Način izlaganja gradiva je podrazumevajući. Podaci u lekcijama dati su taksativno sa nabrojanim faktima, bez celovite priče čiji se smisao ni iz konteksta ne može izvući. Samo onaj ko poznaje fenomen razume tako skraćeni tekst. Ima mnogo primera podrazumevanja, osobito u PD za IV razred. Na primer, *27. aprila - Srbija postala jedinstvena država svih njenih građana* (PD, II), što apsolutno nije jasno onome ko ne zna razvoj odnosa Srbije kao republike sa njenim autonomnim pokrajinama; ili se ležerno koriste i nabrajaju razna mesta i krajevi koji više nisu u sastavu sadašnje Jugoslavije, bez ikakvih pratećih informacija i sl.

Oko 20 odsto pojmova su prelaki za uzrast kome su namenjeni, u zoni su prošlog razvitka deteta. Ti pojmovi ostaju u domenu svakodnevnih pojmova, u domenu deci poznatog iz životnog iskustva (npr. pojam porodica definiše se nabrojanjem ukućana koji je čine, a ne uvodi se pojam porodice kao društvene grupe).

Oko 20 odsto pojmova su uzrastu primereni pojmovi - uvedeni na adekvatan način, smešteni u zonu narednog razvitka, tako da mogu "vući" misaoni i sazajni razvoj. Ovi pojmovi nekada kreću od dečjeg iskustva (npr. u objašnjavanju odnosa selo-grad, njihove povezanosti), pa to iskustvo imenuju na nov način i podvode ga pod akademski pojam.

Ad 3. Ima li razvoja pojmova?

Ne postoji razvoj pojmova, ni horizontalni (u okviru jednog razreda), ni vertikalni (od nižih ka višim razredima).

Gledano vertikalno, od I do IV razreda, nigde nema osvrtanja na prethodno učeno (makar i u istom razredu), sumiranja i sistematizovanja stečenog znanja, povezivanja s novim, umrežavanja, a ni upućivanja na nešto što tek sledi.

U razvijanju pojmova od razreda do razreda važi *aditivni princip*, tj. svako novo pominjanje pojma je, u stvari, samo dodavanje novih podataka, promena u količini, obimu i broju informacija, ali ne i u kvalitetu prezentovanja pojma. Npr. u jednom razredu se kaže *Beograd je privredni, kulturni i administrativni centar*, PD III, str.16 (i to bez objašnjenja šta to znači), a u narednom razredu potpuno istim stilom izlaganja sa malo izmena ponavlja se rečeno bez osvrtanja na prethodno učeno i samo se dodaju nove informacije (*u njemu se nalazi veliki broj fabrika i industrijskih preduzeća...* PD, IV, str.18).

Društvene pojmove nije lako prezentovati deci, a problemi su još veći kada se oni prosto ređaju, međusobno ne dovode u vezu, ne povezuju u sistem, već stoje svaki za sebe izolovano. U PD od I-IV razreda nema povezivanja društvenih pojmova, uređivanja u mrežu, sistem, a centralna karakteristika konceptualnih znanja i osnovna razlika od detetovog ličnog iskustva jeste upravo njihova ure

đenost u sistem (Vigotski, 1977). Pojmovi se, takođe, ne smeštaju u širi kontekst, pa rezultat učenja mogu biti zbirke (sabrani na gomilu) društvenih pojmova, neuređenih i nepovezanih.

Prezentujući pojam, udžbenik često ostaje na detetovom iskustvenom nivou, ne vuče ga na viši pojmovni nivo. Tako, na primer, kada se govori o higijeni (I, II razred), kompletna tema je svedena na, moramo reći, banalno konkretan nivo: kako se, na koji način, kojim sredstvima čisti stan i održava čistoća tela, odeće, obuće i hrane, a da se nismo ni primakli pravom značenju pojma higijene kao preventive bolesti.

U IV razredu postoji oštar prelaz na veoma složene pojmove bez ikakve pripreme, kao da udžbenik pretpostavlja da su deca sada dovoljno odrasla da im se može obraćati kao kompetentnim odraslima, bez dodatnih obrazloženja. Prelazak na viši, pojmovni nivo je nagao, skokovit. Približavanje složenih pojmova deci svodi se na davanje manjeg broja činjenica, a ne na uzrastu primerenije prezentovanje pojma.

Nijedna vrsta sistematizacije, pregleda, rezimea naučenog ne postoji u udžbenicima PD, ni u okviru jednog razreda (horizontalno), ni vertikalno kroz razrede.

Ad 4. Jesu li dobijena znanja dobra priprema, baza za razvoj sistema društvenih pojmova?

Ovako stečena znanja o društvenim pojmovima nisu dobra priprema za učenje istorije u sledećim razredima, niti su osnova za formiranje i razvoj sistema društvenih pojmova u osnovnoj školi.

Ponudena znanja nisu dobra priprema za učenje istorije, jer nijedan od osnovnih istorijskih pojmova nije pripremljen, niti uveden (i bez imenovanja) kroz obradu društvenih fenomena od I do IV razreda O.Š., niti su deci ponuđene osnovne alatke za kretanje po polju društvenih fenomena.

Iz same elementarne, rečničke definicije pojma sistem³ možemo izvući osnovne kriterijume za određivanje da li je sistem formiran ili ne. Da bi nešto bilo sistem, mora biti: hijerarhijski uređeno (npr. od najopštijeg do konkretne pojave, fenomena, primera); između elemenata sistema mora postojati povezanost; elementi i delovi sistema čine jednu celinu; sistem ima opštu funkciju, njegovo funkcionisanje ostvaruje neku svrhu, cilj; mora postojati mehanizam (način, princip) održavanja sistema da se on ne bi raspao i deformisao. Mehanizam održavanja nije ugrađen u sistem, mora se ulagati rad da bi održavanje sistema funkcionisalo (kao kod entropije). Na primer, u našim kategorijama govoreći, ne može se jednom za svagda postaviti sistem društvenih pojmova, on mora stalno da se ponav-

³ V. Rječnik stranih riječi (Klaić, 1989, str. 1234).

lja, obnavlja, dopunjava, moramo se stalno podsećati gde smo, u kom delu sistema i sl.

Kada pogledamo s jedne strane ove kriterijume da bi nešto bilo sistem, a s druge rezultate analize društvenih pojmova u PD od I-IV razreda, očigledno je da izloženi društveni pojmovi ne ispunjavaju nijedan od pomenutih uslova. Uz to, načinom na koji su definisani pojmovi u PD ne otvaraju se mogućnosti za pravljenje daljih kopči, veza i za usložnjavanje datog pojma. Određivanje pojmova je takvo da zatvara mogućnosti dalje njegove razrade, nadgradnje, njegovog daljeg logičkog razvijanja, čak i postavljanja pitanja.

Ad 5. Da li ovako izloženi društveni pojmovi mogu podstaći razvoj dečjeg mišljenja?

Na osnovu rezultata analize društvenih pojmova u Poznavanju društva sledi:

Da je *učenje prosta akumulacija znanja, a ne aktivna rekonstrukcija misli*. U udžbenicima PD, možemo reći, nema podloge za samostalnu učeničku konstrukciju znanja, jer konstrukcija podrazumeva asimilovanje novih znanja i akomodiranje postojeće kognitivne strukture tom novom izazovu. Čak je i prosta akumulacija znanja otežana, prvenstveno time što pojmovi nisu dobro prezentovani, nisu problematizovani, nisu ni na koji način sistematizovani, smešteni u kontekst i međusobno dovedeni u vezu. Znanje se ne može direktno preneti, primiti u gotovom vidu, a upravo je tako ponuđeno u analiziranim udžbenicima: zbirka taksativno poređanih činjenica koje se ne dovode u vezu. U obradi pojmova nema eksplicitne demonstracije kognitivnih i metakognitivnih strategija u načinu baratanja sa podacima i u načinu izlaganja teksta i nema korišćenja pređašnjih znanja učenika kao osnove za izgradnju novih.

Nema razvoja društvenih pojmova, oni nisu dobro objašnjeni niti uređeni u sistem (naravno, ne očekujemo da na ovom uzrastu bude izgrađen sistem društvenih pojmova, ali on mora biti zasnovan, postavljen).

Nema interaktivnog modela rada, posebno ne u vidu cirkulacije i razmene znanja, ideja i iskustava, ili komunikacije sa sredinom u kojoj se uči. Nema "migriranja" raznih ideja, razmene mogućih uglova gledanja, istorijskog razvoja određene ideje, socijalne razmene i interiorizacije tog zajedničkog školskog diskursa i sistema verovanja, kroz šta bi se osvajali novi nivoi konceptualnog razumevanja. Nema govora o "raspodeli stručnosti", niti je ono što dete zna i misli o društvenim pojmovima, sa čim ima neko životno iskustvo, iskorišćeno za izgradnju novih znanja.

I ono što je ključno, *nema integracije akademskih i svakodnevnih pojmova*, samo izlaganja ili jednih ili drugih. Na žalost, najveći broj pojmova nije ponuđen u udžbeniku kao naučni pojam i često su potencijalno akademski pojmovi tako

obrađeni da su ostali u okvirima iskustvenog. Kroz školsko učenje bez integracije ova dva tipa pojmova nemoguće je ostvariti razvoj viših nivoa mišljenja.

Zaključak

Rezultati ove analize društvenih pojmova u PD I-IV veoma su zabrinjavajući. Pokazuje se da postoji konfuzija na nivou programa predmeta Poznavanje društva oko toga šta je zaista njegova funkcija. Kao da nije jasno da bi ovaj školski predmet morao da «prevodi» mnoge, deci iz iskustva i svakodnevnog života poznate, pojmove u akademske, naučne pojmove. Sigurno svako dete zna da se igra kupovine i prodaje, ali je vrlo daleko od shvatanja trgovine kao privredne grane. Funkcija škole jeste, upravo, da uvede ova sistematizovana društvena znanja i to na akademski način, da ih uredi u sistem, u pojmovne mreže i da time značajno formativno deluje na izgradnju viših mentalnih procesa dece ovog uzrasta.

Ono što je sigurno, jeste da ovako data znanja mogu izazvati mnogo više zabune i nejasnoće u dečjim glavama nego što ih mogu podstaći u razvoju. Ovaj ozbiljno loš nalaz nas je naterao da koncipiramo novi pristup predmetu PD i da ga razradimo upravo u svetlu teorije Vigotskog, ali to je već sadržaj drugog rada.

Reference

- Cole, M. (1990): Cognitive development and formal schooling: The evidence from cross-cultural research, u Moll, L.C. (Ed.), *Vygotsky and Education - Instructional implications and applications of sociohistorical psychology*, Cambridge: Cambridge University Press, 89-111.
- Fountain, S. (1995): *Obrazovanje za razvoj*, Beograd: UNICEF.
- Ivić, I. Pešikan, A. Janković, S. i Kijevčanin, S. (1997): *Aktivno učenje*, Beograd: Institut za psihologiju & UNICEF, 131-150.
- Vigotski, L. (1977): *Mišljenje i govor*, Beograd: Nolit.
- Vigotski, L. (1996): *Problemi razvoja psihe*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Prilog 1:

Lista društvenih pojmova u udžbenicima PD od I do IV razreda osnovne škole:

1. ŠKOLA:
 - Izgled škole
 - Naziv, ime škole
 - Dan škole
 - Učionica
 - Školska zgrada
 - Školsko dvorište
 - Školska imovina
 - Pravila ponašanja u školi
2. UČITELJ/ICA
3. UČENICI, ĐACI (češće su indirektno prisutni, kroz život u školi, poštovanje školskog kućnog reda i sl.):
 - Učnički pribor
 - Učnička prava i dužnosti
 - Učnička pravila ponašanja
4. SAOBRAĆAJ:
 - Saobraćajna sredstva (voz, autobus, avion, brod, tramvaj...)
 - Saobraćajni znaci
 - Pešak
 - Vozač
 - Kolovoz
 - Trotoar
 - Pešački prelaz
 - Raskrsnica
 - Semafor
 - Pravila ponašanja u saobraćaju
5. PORODICA:
 - Familija, rodbina
 - Rodbinski odnosi
 - Roditeljski dom (opis)
 - Podela poslova u kući
 - Higijena stana
 - Higijena odeće, obuće
 - Aktivnosti učenika u toku dana
 - Odmor i slobodno vreme u porodici
6. STAMBENA ZGRADA:
 - Kućni red, pravila ponašanja u zgradi i oko nje
7. MESTO:
 - Značajni objekti
8. SELO - GRAD
9. OPŠTINA:
 - Skupština opštine
 - Poslanici
10. ZAVIČAJ
11. OTADŽBINA, DOMOVINA
12. REPUBLIKA:
 - Predsednik republike
 - Stanovništvo
 - Ravnopravnost naroda i nacionalnih manjina
 - Višenacionalna zajednica
13. DRŽAVA:
 - Rod
 - Pleme
 - Plemenske zajednice
 - Organi vlasti
 - Ustav
 - Zakoni
 - Zastava
 - Grb
 - Himna
 - Kraljevina
 - Socijalističko društvo
 - Plemstvo
 - Velikaši
 - Uređenje
 - Nacionalna država (srpska, crnogorska)

- Monarhija
 - Autonomija
 - Vlada
 - Društveni sistem
 - Izbori
 - Skupština
 - Ustavotvorna skupština
 - Upravne oblasti
 - Banovine
 - Namesništvo
14. FEDERACIJA, SAVEZ
15. AUTONOMNA POKRAJINA
16. GLAVNI GRAD:
Politički centar
Kulturno-prosvetni centar
Privredni centar
Administrativni centar
17. NAROD:
Odnarođavanje
18. NACIJA:
Nacionalna prava
Višenacionalne zajednice
19. NACIONALNA MANJINA
20. ETNIČKA GRUPA
21. CRKVA:
Verska prava
Sloboda veroispovesti
Arhiepiskop
Patrijarh
Hrišćanske zemlje
Vidovdan
Freske
Sveci
Pokršćavanje
Islamizacija
Odnarođavanje
Samostalnost crkve
- 22.
23. ZANIMANJA LJUDI:
Učitelj/ica
Trgovac, prodavac
Poštar
Šofer
Poljoprivrednik
Krojačica u fabrici
Lekar
Medicinska sestra
Direktor škole
Školski psiholog
Pedagog
Bibliotekar
Ložač
Tetkice
24. PREDUZEĆA:
Fabrika
Zanatska radionica
Poljoprivredna zadruga
Poljoprivredno-industrijski kombinat
Farma
Štamparija
Trgovina
Hotel
Pošta
Kulturno - prosvetne ustanove (škola, dom kulture, muzej, bioskop, pozorište, biblioteka, fakulteti, umetničke akademije)
Zdravstvene ustanove
25. PRIVREDA I PRIVREDNE GRANE:
Poljoprivreda
Industrija
Zanatstvo
Građevina
Saobraćaj
Ugostiteljstvo
Trgovina
Turizam
Prerađivačka industrija
Prehrambena industrija
Zemljoradnja

- Ratarstvo
 - Povrtarstvo
 - Voćarstvo
 - Vinogradarstvo
 - Štočarstvo
 - Živinarstvo
 - Lov i ribolov
 - Šumarstvo
26. RAT, OSVAJANJE, OKUPACIJA:
- Naježda, osvajanje, nadiranje, okupacija
 - Oslobodilački rat
 - Ofanziva
 - Front
 - Proboj fronta
 - Domaći izdajnici
 - Partizani
 - Četnici
 - Ustaše
 - Atentat
 - Pakt
27. REVOLUCIJA
28. FAŠIZAM
29. GENOCID
30. OTPOR OSVAJAČU:
- Hajduci
 - Uskoci
 - Buna
 - Ustanak
 - Neorganizovan otpor
 - Narodnooslobodilački otpor, pokret
31. POLITIČKE PARTIJE:
- Fašistička partija
 - Komunistička partija
32. OUN
33. PROŠLOST:
- Spomenici
 - Svedoci prošlosti (istorijski izvori)
 - Istorijsko vreme
34. ZNAČAJNI DATUMI I PRAZNICI:
- Dan oslobođenja mesta
 - Dan republike
 - Praznici u porodici (rodendani, godišnjice, krsne slave, dolazak bebe itd)
 - Nova godina
 - Božić i Uskrs
 - Sveti Sava
 - 28. mart - Dan državnosti Republike Srbije
 - 27. april - Dan Savezne Republike Jugoslavije
 - 8. mart - Dan žena
 - 1. maj - Praznik rada
 - 9. maj - Dan pobeđe

Setting Up a System of Social Concepts in Elementary School and their Influence of Development of Cognition in Children

ANA PEŠIKAN

A child encounters scientific terms organized in structures systems of knowledge only at school, and their influence transforms mental development of schoolchildren. The structure of school learning provides for formation of higher psychological processes, so that organized school learning is the main tool designed by culture to influence mental development of children. If we take this Vigotsky's premise as the starting point, it is very important to know what kind of knowledge the school offers to children. The right to education implies not only cultivation and staying in the domain of practical life skills, but also mandatory exposure of children to the influence of scientific terms, as a sample of certain culture, which will enable active development of cognition of children to the full extent. We have analyzed all social terms and concepts in the textbooks for Nature & Society and Social Studies, the status of these terms/concepts, their relation with spontaneous children's terms, whether they provide the basis for the development of a system of social terms that will be expanded and complemented in the course of schooling. The influence of teaching designed in his manner on the development of thinking and knowledge is discussed.

Key words: scientific terms, knowledge acquisition, system of social terms, textbook analysis, syllabus analysis.

Формирование системы общественных понятий в основной школе и их эффект на развитие детского мышления

АННА ПЕШИКАН

Научные понятия, организованные в системы знаний, ребенок встречает только в Школе, в результате чего преобразуется его ментальное развитие. Структура школьного учения влияет на формирование высших психических процессов, поэтому организованное школьное учение считают основным средством, созданным культурой в целях влияния на ментальное развитие детей. Имея ввиду данные положения Выгодского, большое значение приобретает именно качество школьных знаний. Право на образование должно значить не только

ознакомление в сфере практических, жизненных умений но и обязательное ознакомление детей с научными понятиями, что обеспечивает активное развитие детского мышления в полном объеме. Проведен анализ всех общественных понятий в учебниках “Природа и общество” и “Обществоведение”, статус этих понятий, их отношение к спонтанно сформированным понятиям у детей, могут ли они служить основой для развития системы общественных понятий в дальнейшем образовании. Рассматривается и влияние такой концепции обучения на развитие мышления и качество знаний.

Ключевые слова: научные понятия, приобретение знаний, система общественных понятий, анализ учебника, анализ содержания.